

Bényei Miklós, az MKE és az IKSZ közös képzési bizottságának elnöke, egyben a debreceni egyetem docense a nyitott kérdésekre koncentrált. A bolognai folyamat elvárásainak megfelelően ugyanis 2006-tól már csak az új rendszerben, három szinten folyhat a képzés: alap-, „master” és doktori fokon. Ezt a rendszert kell összehangolni a könyvtárak mint munkaadók elvárásaival. Nagyon fontos, hogy a képzés alatt kötelező gyakorlat hogyan, milyen rendszerben történik. Követendőnek tartja a pedagógusképzésben bevett módszert, hogy ti. a jövőben tanárok erre kijelölt gyakorlóintézményekben szerzik meg az elvárható minimális tapasztalatokat.

Pálvölgyi Mihály, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola tanára az informatikus-könyvtárosképzés jelenlegi állapotáról és a tendenciákról, a változásokkal járó veszélyekről és lehetőségekről beszélt. Összevetette a szakfejlesztés elengedhetetlen alapjait, a Magyar Akkreditációs Bizottság minimális elvárásait, a személyi és intézményi együttműködési feltételeket, a kutatás-fejlesztés helyzetét és az infrastrukturális követelményeket. Következtése az volt, hogy a könyvtárosképzés igen pénz- és eszközigényes, ezért feltétlenül szükség van az állami támogatásra.

Skaliczki Judit, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztályának vezetője a képzés stratégiai jelentőségét hangoztatta. Emlékeztette a jelenlevőket arra, hogy ezt már az első könyvtári stratégia készítésekor is felismerték és figyelembe vették, s éppen a bolognai folyamathoz való csatlakozással kapcsolatos viták, nehézségek mutatták, hogy időben tette meg a könyvtári terület az első lépéseket a képzés újragondolásában.

Virágos Márta, az IKSZ alelnöke és a debreceni egyetem könyvtárának főigazgatója a szakma piacképességét taglalta.

Bertalané Kovács Piroška, a szolnoki megyei könyvtári igazgatója, a könyvtári akkreditációs bizottság tagja a munkaadók elvárásairól beszélt és arról, hogy a friss diplomások mennyiben felelnek meg ezeknek.

Mecsériné Doktor Rozália, a körmendi városi könyvtár igazgatója a gyakorlat felől közelítette meg a problémát. Beszélt azokról a tapasztalatokról, amelyeket hosszú évek során szereztek a gyakorló főiskolai hallgatókkal kapcsolatban.

Tóth Máté, a Könyvtári Intézet munkatársa egy felmérés eddigi eredményeit elemezte, melyet a pályakezdő könyvtárosokról készítettek, összevetve első évfolyamos és végző könyvtáros hallgatóknak egy kérdőívben megadott válaszait. Az eredmények máris érdekesek, de még nem fejeződött be az adatok elemzése, ezért a végső következtetések váratnak magukra.

Végül egy valódi kezdő könyvtáros, *Slisz Kaludia* beszélt eddigi tapasztalatairól, Virágos Márta és az ő előadását az alábbiakban közöljük.

Következő számunktól folyamatosan jelentjük meg a komplex kérdéskör gyakorlati vonatkozásaival foglalkozó előadások szövegét, ezekről most csak röviden szóltunk. (–)

A könyvtáros szakma piacképessége

A mai könyvtarostípusok áttekintését érdemes egy rövid visszapillantással kezdeni és megnézni, hogy az elmúlt másfél évtized társadalmi, politikai, technikai változásai hogyan módosították Magyarországon a tradicionális könyvtár- és könyvtárosképet, s ennek a képnek mennyire tud, képes, akar megfelelni napjaink könyvtáros társadalma, a könyvtár mint intézmény és képzőrendszere.

Az információtechnika és az információs társadalom hatása a papíralapú világ könyvtárára és könyvtárosára

Már szinte elcsépelet közhelynek számít, hogy az információs társadalom legfontosabb ismérve az, hogy a tudás szerepe felértékelődik. Ezzel párhuzamosan rohamosan fejlődik a számítástechnika, a távközlés és a mikroelektronika. Az új típusú demokratikus állam mindenki számára esélyegyenlőséget hirdet, különös tekintettel az információhoz való szabad hozzáférésre.

Európában már régóta stratégiai kérdéssé vált az állampolgárok erőteljesebb bevonása a politikába. Az Európa Tanács a *Tiszta lap a kormányzásról* (White Paper) című dokumentumában és a *Laekeni nyilatkozatban* (Laeken Declaration) kimondja, hogy az állampolgároknak alternatív módokat kell felkínálni, hogy konstruktívan járulhassanak hozzá az irányításhoz és a kormány-

zati munkához. Az *e-Európa* akciótervben a közkönyvtárak az öngazgatás kulcsfontosságú helyeként szerepelnek. Az 1999 októberében készült *PubliCA koppenhágai nyilatkozat* szintén úgy említi a könyvtárakat, mint amiknek kulcsfontosságú szerepe van a demokrácia és az állampolgárok vonatkozásában.

A magyar könyvtárügy társadalmi szerepének növekedését az egységes szemléletű könyvtári törvény megszületése mutatta. *Skaliczki Judit* az 1997-es könyvtári törvény megjelenése kapcsán a következőképpen fogalmazta meg a könyvtár és a demokratikus társadalom kapcsolatát: „Amennyiben az információs társadalom legfontosabb jellemzője az információ és az információhoz való viszonyulás, akkor az információt gyűjtő, tároló, feldolgozó és szétsugárzó intézmény ennek a társadalomnak az alapintézménye. Mindezek alapján a társadalom és a könyvtár kapcsolatának jövőképét a következőképpen fogalmazhatjuk meg: az információs társadalom alapintézménye a nyilvános könyvtár.” (Könyv, könyvtár, könyvtáros 1997. 10. sz. 6–7. o.) A nyilvános kifejezés azt az intézményt jelenti, amely a felhasználók, a dokumentumok és információk, illetve a szolgáltatások szempontjából is nyitott.

A magyar könyvtári törvény, harmonizálva az IFLA nyilatkozatával, mind a dokumentumok, mind a felhasználó oldaláról nézve a nyílt könyvtár koncepciója mellett tesz hitet. A törvény másik lényeges sajátossága az, hogy ellátásközpontú, vagyis a könyvtárakban az állampolgárok jogai az igénybe vehető szolgáltatásokon, azok minőségén keresztül érvényesülnek.

Az információs társadalom kialakítására Magyarországon is megtörténtek az első lépések (telematikai program, e-pontok kialakítása).

Társadalmi szerep, szerepátrendeződések

Hivatás vagy szakma-e a könyvtárosság? Bár a szakirodalomban e tekintetben nem egységes a vélemény, a szakemberek többsége nem vonja kétségbe a hivatás jelleget. *Hans Raj Chopra A könyvtáros hivatás Magyarországon* című tanulmányában (Könyvtári Figyelő 1995. 2. sz. 292–295. o.) a következőképpen fogalmazza meg: „A hivatás olyan szakma, amely hosszú, specializált, intellektuális képzésen alapul, s amelynek

révén egy bizonyos szolgáltatás nyújtható.” Néhány jellemzője:

- specializált ismeretek és készségek;
- a kutatás és a specializált ismeretek folyamatos korszerűsítése;
- intellektuális tevékenység;
- szabványos terminológia;
- társadalmi szükségesség;
- összefonódó szakmai szervezetek;
- stabilitás, a hivatást űzők állandósága;
- a szakma autonómiája;
- a szakma képviselőinek etikai kódexe.

A könyvtáros alapvető feladata ma is az, hogy tájékozottságával, rendszerező képességével, a legjobb tudása szerint, felelősségteljes módon mozgósítsa a könyvtárakban felhalmozott, dokumentumokban rögzített ismereteket – nagy tömegek számára, hatékonyan – azzal a céllal, hogy a társadalom minden tagja olyan magas szintű ismeret birtokába juthasson, amellyel maga is alkotó egyénné válhat.

Az utóbbi években több területen megnőtt az igény a könyvtári szolgáltatások iránt:

1. az áremelkedések következtében egyre nagyobb a lektűrök iránti kereslet;
2. a közép- és felsőfokú tanulással összefüggő feladatok növekedése (a felsőoktatásban tanulók számának megsokszorozódása, az egész életen át tartó tanulás igényének erősödése) ugyancsak jól érzékelhető;
3. az elmúlt tíz évben gyakoribbá váltak a munkanélküliséggel, a marginalizálódással, a devianciákkal kapcsolatos jelenségek a társadalom szinte minden rétegében;
4. megnövekedett az igény a testre szabott információszolgáltatás iránt.

A szakirodalomban teljes az egyetértés abban a tekintetben, hogy az új technológiák megjelenése, az olvasók számának bővülése, az igények differenciálódása funkcióváltásra készítette a '80-as, '90-es évek könyvtárait, s ezért megváltozott a könyvtáros szerepe is. A leggyakrabban előforduló szerepek a következők:

1. Humanista-nevelő, liberális szolgáltató: a használóra orientált, liberális szolgáltató könyvtáros eszméje a '80-as évek új könyvtárosi ideálja.
2. Karitatív, szociális támogató: egyre több könyvtáros érzi úgy, hogy a szociális munkában, mentálhigiénés feladatok ellátásában is jártasságra kell szert tennie, mert egyre több kallódó fi-

atallal, fogyatékkal, kábítószerrel kell foglalkoznia. A szegények, az öregek, a különböző devianciákkal küzdők különleges bánásmódot, speciális foglalkozásokat igényelnek.

3. Számítógépes menedzser: az a könyvtáros, aki az adatbázisok, a számítógépes hálózatok és a programok nyelvén beszél, aki naponta használja az internetet, kommunikációs eszköze az e-mail, arra törekszik, hogy hatékonyan működtesse a technikát és a használat módját megismertesse a felhasználókkal. A tájékoztató könyvtárosokat nagyon sokszor információs specialistáknak is nevezik.

Képzettség, képzés, követelmények

A szakma képzési rendszerének szükségszerűen lépést kell tartania a társadalmi környezet, más szóval a piac változó igényeivel: a korszerű könyvtári munka korszerű könyvtárosképzést, megfelelő szakember-ellátottságot feltételez. A legutóbbi átfogó felmérés 1995-ben készült, s azt vizsgálta, hogy milyen a nagy szakkönyvtáraknak, a felsőoktatási intézmények könyvtárainak és a megyei könyvtáraknak a szakember-ellátottsága, milyen végzettségű munkatársakra van szükség és milyen végzettségűekből van hiány, illetve felesleg, milyen igényeket támasztanak az intézmények a képzéssel szemben.

A felsőfokú képzettségűek aránya sok helyen túl magas. Számos olyan munkakörben foglalkoztatnak diplomást, amelyben elegendő lenne könyvtáros asszisztens is. Több munkakörben nagyobb szükség lenne magas szintű nyelvtudással, programozói, rendszerszervezői ismeretekkel rendelkező szakemberekre.

A könyvtárvezetők által leggyakrabban emlegetett kifogás a kikerült pályakezdeők gyakorlati ismereteinek hiánya volt, akár egyetemet, akár főiskolát végzettekről van szó.

A magyar könyvtárakban 9494 fő dolgozik könyvtáros munkakörben. Mintegy 35 százalékuknak középfokú képzettségűnek (könyvtáros asszisztens) kell lennie és a könyvtár megfelelő munkahelyein (raktár, kölcsönző, az olvasószolgálat egyes területei, gyarapítás stb.) kell őket alkalmazni. További 40 százaléknak kell főiskolai végzettséggel rendelkeznie. Az ő feladatuk elsősorban a mindennapi olvasószolgálati, illetve az állománygyarapítás és a feldolgozás terü-

letein jelentkező feladatok ellátása. A maradék 25 százalék magasán kvalifikált, általában több diplomával rendelkező könyvtáros, aki a magas szintű szakkönyvtárosi, tájékoztatói, szakreferensi szolgálatra, illetve menedzsment posztok betöltésére alkalmas.

A szakma igényei

A 2003–2007-es időszakot átfogó könyvtári stratégia negyedik témaköre a könyvtáros pálya vonzóbbá tétele. A stratégiai munkabizottság négy kérdéscsoport vizsgálatát tűzte ki célul: (1) a könyvtáros műveltség tartalma, személyisége, magatartása, (2) felkészülés a könyvtáros pályára, (3) működés a könyvtáros pályán, (4) önértékelés és külső megítélés.

Ezek a témakörök kölcsönösen hatással vannak egymásra, minden irányban. A könyvtáros tudásanyaga a pályára való felkészülési időszak végeredménye, mintegy célja, ugyanakkor a pályán való eredményes működés előfeltétele, eszköze.

A pályán való működés hatékonysága, eredményessége, sikeressége meghatározza a könyvtárosok önértékelését, s természetesen befolyással bír a külső, a társadalmi megítélés alakulására is. E megítélés is befolyásolja a könyvtárosi pálya presztízsét, népszerűségét, keresettségét (piacképességét), azaz meghatározza, kik, milyen körből, milyen elhivatottsággal választják majd ezt a hivatást, milyen alapossággal készülnek fel a pályára.

A könyvtáros műveltség tartalma három területre koncentrálódik:

- *a korszerű ismeretanyag összetétele*
általános műveltség
információs tudás
általános és speciális szakmai ismeretek
idegen nyelv
- *készségek és képességek*
kommunikációs készség
az életen át tartó tanulás képessége
empátiás készség
nyitottság és rugalmasság
- *személyiség, magatartás*
a közszolgálati vállalás
értékközvetítői szerepkör
felelősség, tisztesség

Ha elemezni próbáljuk a piac (szakma) igényeit az elvárt műveltség tartalom figyelembe

vételével, a hagyományos könyvtári munkame-
netben a könyvtárosok négy nagy csoportját tud-
juk rögzíteni: a feldolgozásért, az információ-
szolgáltatásért, a gyűjtemény gyarapításáért és a
gyűjtemény hozzáférhetővé tételéért felelőst.
Ehhez hozzá kell még tenni a könyvtáros mene-
dzser és a könyvtáros marketinges feladatkört.

Példaként a gyűjtemény építésének feladat-
körét említem, amelynek követelménye jelentő-
sen módosult az elmúlt években. Egyrészt nem-
csak a hagyományos nyomtatott dokumentumok
beszerzése tartozik ide, de az elektronikus for-
mátumú könyveké, adatbázisoké, folyóiratoké is.
A feladatot ellátó könyvtárosnak nem elég is-
mernie a különböző beszerzési módokat, de
önállóan kell tárgyalnia a kiadókkal, illetve for-
galmazókkal és jó ismeretekkel kell rendelke-
znie a különböző licencformákról, konzorciális
lehetőségekről. Ezekhez jön még a biztos
nyelvtudás is.

A Könyvtári Figyelő 2004. évi 2. számában
jelent meg az ALA tájékoztató és olvasószol-
gálati egyesületének követelményrendszere. A
követelményrendszer azokra a képességekre,
készségekre és ismeretekre összpontosít, ame-
lyek a tájékoztató és olvasószolgálatos könyv-
tárosokat megkülönböztetik a többi könyvtári
szakembertől.

Ezek feltételezik a minden könyvtárostól el-
várható kommunikációs, olvasási, matematikai
és íráskészségeket, valamint a tágabb értele-
ben vett szakmai készségek meglétét.

A tájékoztató és olvasószolgálati könyvtá-
rosok számára nélkülözhetetlen ismeretek a kö-
vetkezők: (1) az információforrások szerkeze-
te az elsődleges felhasználók figyelmének kö-
zéppontjában álló ismeretágakban, (2) az alap-
vető információs eszközök ismerete, ideértve
az on-line katalógusokat, a keresőrendsze-
retet, adatbázisokat, webhelyeket, monográfiá-
kat és folyóiratokat – elektronikus és nyomta-
tott formátumban –, videókat, hangfelvétele-
ket, (3) az információkeresési típusok és az
elsődleges felhasználók szokásai, (4) a kom-
munikáció alapelvei, ideértve a felhasználók-
kal történő személyes és egyéb módon folyta-
tott párbeszédet, (5) a technológiának az in-
formáció szerkezetére gyakorolt hatása, (6) a
szerzői jog és a szellemi tulajdonnal kapcsola-
tos jogok és (7) a vonatkozó egyéb jogsza-
bályok.

Piacképesség

Magyarországon szeptembertől tizenhárom
képzőhelyen folyik felsőfokú szakemberképzés.
Ezekben összesen több mint négyezer hallgató
tanul, ebből közel kétezer a nappali képzésben. A
könyvtárosképzés a nagyobb szakok közé tartozik
(a bölcsészettudományi képzésben a magyar, törté-
nelem, angol és német után következik).

Ismereteim szerint nem készült felmérés a
végzetek elhelyezkedéséről, így csak a tapaszt-
alatokra támaszkodhatunk. Szóbeli tájékoztatás
szerint a levelező hallgatók nagy része nem
könyvtárban helyezkedik el (igazából csak egy
diplomára van szükségük). Vannak viszont, akik
már könyvtárban dolgoznak és a magasabb ké-
pesítés megszerzéséért tanulnak. A nappali hall-
gatók (különösen az informatikus-könyvtáros
diplomával rendelkezők) számára több lehetősé-
g is kínálkozik: egyrészt a könyvtári rendszer-
ben, másrészt a profitorientált szektorban infor-
mációs brókerként, hipermédia fejlesztőjeként,
bibliográfiai szoftver készítőjeként való elhelyez-
kedés. Az *Opening New Doors: alternative
careers for librarians* (SLA, Washington, 1993)
28 alternatív karrierlehetőséget sorol fel a vég-
zős könyvtári szakemberek számára.

Konklúzió: A könyvtárak és a könyvtáros-
képző intézmények közös célja elsősorban a
könyvtári igények kielégítése kell, hogy legyen.
Ehhez világosan megfogalmazott minőségi kö-
vetelmények és az ezekhez alkalmazkodó kép-
zési struktúra szükséges. Az új, kétlépcsős kép-
zési rendszer kialakításához az egész szakma
összefogására szükség van.

Virágos Márta
Debreceni Egyetem Egyetemi
és Nemzeti Könyvtár

Egy pályakezdő naplójából

A könyvtárosképzés és annak a gyakorlati életben való alkalmazása egy kezdő könyvtáros szemszögéből

Ebben az évben végeztem a Szent István
Egyetem Jászberényi Főiskolai Karán, könyvtár-
művelődésszervező szakon.

A főiskola könyvtárosképzése kiváló alkal-
mat nyújtott a gyakorlat elsajátítására. Ennek